

УДК 94(477.43):655.3.066.32

І.В.Паур

Поштова листівка початку ХХ ст. як елемент міської субкультури (на прикладі поштівок з видами Кам'янця-Подільського)

Аналізуються документальні листівки з видами Кам'янця-Подільського, періодична преса, мемуарні твори кінця ХІХ – початку ХХ ст. Простідовано, що фотографічні (документальні) листівки через свою сюжетну лінію поступово набули значення історичних джерел. В Україні зберігся досить потужний пласт документальних листівок, які засобами фоторепродукції зафіксували й зберегли для наступних поколінь не лише місцеві краєвиди й історичний вигляд архітектурних споруд, урбаністичних ландшафтів, але й характерний типаж містян, епізоди їх повсякдення, важливі події в житті міста як соціальнокультурного феномену. Починаючи з 1890-х рр. поштова листівка стає важливим елементом міської субкультури.

З'ясовано, що поштові листівки були важливим каналом міжлюдських комунікацій, слугували далеко не другорядним орієнтиром у виявленні естетичних смаків міського населення Правобережної України, шляхів формування особливої субкультури міста. Поштові повідомлення документальних листівок є надійним джерелом, що віддзеркалює особливості побуту подолян, їх релігійні та господарські уподобання.

Ключові слова: поштова листівка, фотографія, м.Кам'янець-Подільський, субкультура, пам'ятка, турист, подоляни, побут, письмове повідомлення.

На початку ХХ ст. документальна листівка стала доступною широким верствам населення – від інтелігента до простого городянина і селянина. Появі й поширенню листівок, що стали одним із засобів комунікації сприяли зростання міст, урбанізація населення, розвиток культури городян. Ілюстровані листівки – це результат розвитку культури міського населення, оскільки зростання популярності відкритих листів було безпосередньо пов'язано з поширенням грамотності та зростанням освітнього рівня населення. За свідченням сучасниці наприкінці ХІХ ст. не лише у великих містах, але й маленьких містечках можна було купити листівки з видами місцевих пам'яток і надіслати рідним як доказ свого перебування там [17, с. 34]. Українці рідко нам траплялися поштівки, авторами текстів яких були сільські жителі освітній рівень яких був значно нижчим. Вважаємо, що ілюстровані картки поступово розкрилися як особливий феномен міської субкультури. Однією з причин вищезазначеного була висока ціна на поштівки: 5 коп. за чорно-білу та 10 коп. за кольорову, що робило їх малодоступними для селян та незаможних городян [16, с. 45].

Відкриті листи за короткий час отримали широке визнання жителів міських поселень. В одному з тогочасних журналів подано наступну їх характеристику:

“Майже у всіх будинки та квартири проникли ці носії найрізноманітніших побажань і привітань на будь-який випадок життя. Не лише великі та малі міста, курорти і т.п., кожний окремих закуток, якщо він має хоч найменшу пам’ятку чи її відвідують туристи, видає свої власні поштівки з видами чи іншого роду картинками” [10, с. 1000]. Водночас, одна із сучасниць зазначала, що карточки з видами визначних місцевостей стали необхідним реквізитом відносин, особливо міжнародних, і для туристів [15, с. 59]. На початку 1900-х рр., що став “золотим віком листівки”, виразно простежувалася широка розмаїтість їх тематики й було суттєво вдосконалено їх художній та поліграфічний рівень. Аналіз сюжетів поштівок та культури їх поліграфічного виконання свідчать, що картки із видами Кам’яця-Подільського виготовлялися на рівні кращих європейських зразків. Випускалися просвітницькі листівки, видові, поштівки з пізнавальними картинками для дітей, з репродукціями творів вітчизняних і зарубіжних художників, фотосвітлинами відомих і невідомих авторів. У зазначений період видова листівка стала унікальним історичним документом, самотньою візитною карткою епохи в культурній, світоглядній, інформаційно-технологічній іпостасях. Філософський контекст бачення феномену листівок зумовлювався їх особливою онтологічною рисою, оскільки вони були покликані допомагати людині в осмисленні того, що відбулося, нагадуючи про втрачене [2, с. 4].

В основі поширення листівок лежав принцип спілкування та збереження пам’ятних подій і моментів, нагадування про який-небудь об’єкт через його візуальне зображення або письмове повідомлення. Вкрай рідко повідомлення було безпосередньо пов’язане із зображенням на лицьовому боці листівки, а домінували тексти-вітання на ілюстрованих листівках. Текстові повідомлення документальних листів, як правило, були російсько- та польськомовними, а термін їх доставки становив три дні. Траплялися випадки, коли листівка надходила з Кам’яця-Подільського до Львова (Lemberg) за одну добу [14], а з Кам’яця-Подільського до Святошина (Київ) – за п’ять [5]. З губернського центру до станції Південно-Західної залізниці в межах Подільської губернії поштівки доставлялись упродовж одного (Жмеринка, Могилів), інколи двох днів (Браїлів) [13].

Листівка із Кам’яця-Подільського до станції Корф Естляндської губернії, як свідчать поштові штемпелі (15.07.1903–19.08.1903), могла йти місяць і чотири дні. Спершу вона направлявся до Санкт-Петербурга (18.08.1903), звідти Балтійською залізничною дорогою до станції Корф (19.08.1903), де його отримали брати Юрій та Анатолій Чельцові, що проживали на власній дачі у селі Удріас на узбережжі Фінської затоки неподалік курорту Меррекулль [14]. У роки війни листи у віддалені куточки Російської імперії доходили значно швидше, зокрема до м. Нарви Петроградської губернії поштівка була доставлена за шість днів (30.03.17–06.04.17) [14], хоча лист солдага з Кам’яця-Подільського від 22 серпня 1917 р. у Больше-Парголово (Петроградської губернії, Фінляндського уїзду) аж 5 вересня 1917 р. [14]. Майже тиждень тривала доставка листа з Кам’яця-Подільського до губернського центру Новгород [4].

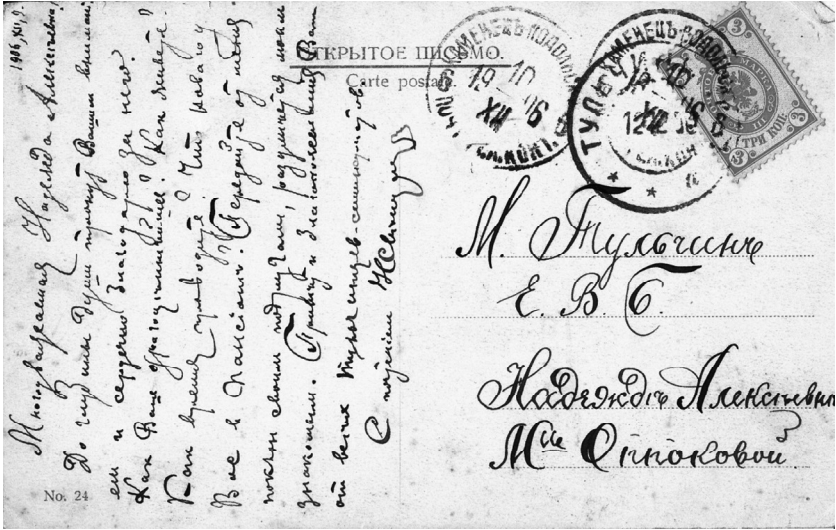
Вартість поштового повідомлення в різні куточки Російської імперії складала 3 коп. (Благовішинськ, Брест-Литовськ, Вінницю, Казань, Київ, Москву, Одесу, Ригу, Санкт-Петербург, Харків тощо), Австро-Угорської (Волочиськ, Збараж, Краків, Львів) – 4 коп. (10 геллер (упродовж 1892–1914 рр. 100 крон = 39,38 руб., 1 крона = 100 геллер) у середині країни). Відзначимо, що листівка видання В. Вінарського із зображенням малюнку М. Тшебінського коштувала 4 коп., хоча відправляли до Тульчина (Подільська губ.) [5].

Про ціноутворення та вартість документальних листівок дізнаємося з листування летичівського фотографа К. Розенберга з представницею “Товариства оздоблення краю” (“Towarzystwo upiększania kraju”) у Кракові Х. Словік. У повідомленні фотомайстра, розміщеному на листівці з видом башти Баторія (м. Кам’янець-Подільський) зазначалося, що на адресу товариства було надіслано 35 листівок із зображенням Софіївки, за які він отримав 8 крон 61 геллер завдатку, 7 коп. за кожну листівку, 95 коп. за пересилку, загалом – 3 руб. 40 коп. Автор наголошував, що якщо Товариству будуть потрібні листівки з видами пам’ятників архітектури, замків інших міст, він люб’язно їх надішле [14].

Відкриті листи, як засіб поштової кореспонденції, використовували різні групи міського населення: міщани, духовенство, військовослужбовці, студенти, а відтак вони розкривають усі сфери тогочасного життя міста. Письмові повідомлення на листівках, що пройшли пошту, ставали частиною багатой епістолярної спадщини. Тексти їх повідомлень були різними – від короткого вітального і до розлогого – наскільки дозволяло місце на картці. Так, до 1904 р. повідомлення на поштівках, через незначне виділене поле для листа, мали короткий інформаційний зміст типу: “Уклін всім з Кам’янця, де всі ми зараз сидимо разом і згадуємо старі часи. Чудна погода, маса зелені кругом – все так добре ...” (15.07.1903) [14]. Проте траплялися поштівки, на яких повідомлення займало весь простір навколо зображення, зокрема сестра Володимира Краєвського зуміла розписати йому навколо виду Кафедральних воріт, що коїться вдома і в знайомих, розпитати, коли він приїде, що робити їй і попросила: “якщо біла бурка коштує недорого купи будь-ласка мамі в подарунок, мені її так шкода” оскільки та хворіє (2.10.1903) [6].

Коли поштове відомство дозволило писати текстові повідомлення на адресному боці листівок (1904 р.), кореспонденти стали розповідали про погоду, буденні справи, висловлювали почуття. Значна кількість повідомлень присвячувалася привітанням із Різдом Христовим (“Вельмишановна Віра Павлівна! Вітаю Вас, а також Ваших діток зі святом Р.Х. і Новим роком від душі бажаю всього найкращого у Вашому житті ...” [5]), Великоднем (“Христос Воскрес, дорога Муся” [5]), Днем ангела (“... вітаємо Вас дорого Тітонька з Днем Ангела і від душі бажаємо доброго здоров’я та всіх інших благ! ...” [5]). Чимало поштівок надсилались з метою вшанування адресата, наприклад: “Вельмишановна Надія Олексіївна. Дуже вражений Вашою увагою і сердечно вдячний за неї. Як Ваше найдорогоцінніше? Як живеться? Чим займається? Що нового у Вас в Пансіоні? Передавайте від мене уклін своїм подругам, розуміється тим кого

я знаю. Привіт і побажання благополуччя Вам від усіх тутьчинців-семінарис-тів” (10.12.1906) (Див. мал. 1) [12].



Мал. 1.

Також, крім вітання, листівки містили чимало корисної інформації. Так, керівник католицької духовної семінарії (“А.Х”) надіслав сердечні привітання преподобному Аполлінарію Халензі з наступаючим Новим роком і побажав усього доброго, оскільки в них “новорічні свята по “знаку” (“znaku”), необхідно набратися терпіння (переклад з польської – І. П.)”. Крім того, він зазначив, що академіки з Кракова на свята роз’їхались по домівках і написав: “здається в цьому році свята будуть і без морозу і без снігу, може це і на краще (переклад з польської – І. П.)”, також висловив сподівання, що листівка дійде до Львова швидше, ніж преподобному ксьондзу Тигоніві (20.12.1912) [14].

Однією з найбільш обговорюваних тем текстових повідомлень поштівком довоєнних часів була погода. Так, вони нас інформують, що новорічні свята 1912 р. у Кам’янці-Подільському були без морозу і снігу [14], згодом наступили квітуча весна: “зараз у нас весна в повному розпалі; цвітуть вишні і сливи” (09.04.1913) [5] і холодне літо 1913 р.: “хворію від поганої погоди. Дощ щодня нас заливає” (03.08.1913) [13].

Завдяки текстовим повідомленням документальних листівок сучасні дослідники мають можливість відтворити буденне життя кам’ячан початку ХХ ст.: “...Наша Маруся ще 8 вересня поїхала на курси ... Ніна з 3 верес. розпочала заняття в школі й старанно просвітлює своїх вихованців. Мама за звичаєм зайнята городом, кухнею та іншими господарськими справами, а

я “чекаю з моря погоди” (17.09.1914) [5], студентів духовного училища: “... Испити у нас закінчуються 28 травня. Бажаю успіхів на “педагогічній ниві”. У нас не так сурово як у вас, але не буває й подібних інцидентів...” [5], або ж майбутнього сільського лікаря: “... їду в село Рихту... в якості лікаря утримання не менше 175 р. Достеменно ще не знаю поки що. Тільки вийшов із Управка, отримав призначення, аванс 100 р. на витрати, поштівки” (20.05.1913) [5].

Повідомлення поштових карток доповнюють та емоційно забарвлюють звичайні факти з життя відомих людей. Так, з листа сестри підполковника В. фон Ланге, дізнаємося, що той уникав спілкування: “Дорогий Володя. Не можу забути, що ви більше до мене не навідуєтесь; думаю, що яка небудь погана випадковість вам завадила. Будь-ласка дайте відповідь, що у вас чути. Якщо я тобі не сподобалася, то все таки Інтелігент так би не вчинив Я, як сестра, хвилююсь. Сама я пережила багато горя, тому й чуже мене чіпає. Напиши будь-ласка. Малий мій все так само хворий, що мене вбиває. Поцілуй дружину і діток. Нехай береже вас Господь. Люблячи: Евсінея” [5].

Було виявлено переписку на поштівках подільської дворянської родини Новицьких, зокрема у листі від 10 вересня 1902 р., відправленому з Кам’янець-Подільського до станції Могилев головному наглядачу 5 дільниці матеріальної служби Південно-Західної залізниці Антону Антоновичу Новицькому, йшлося: “Міша благополучно приїхав сьогодні о 9 години ранку. Привіт і уклін всім ...” (9.09.1902) [13]. Також із Кам’янець-Подільського 10 липня 1908 р. відправила листівку Ользі Іванівні Новицькій у місто Жмеринка (Південно-Західна залізниця) донька: “Дорогу матусю вітаю з днем ангела, з цього дня хай збудуться всі твої бажання, благаю Бога, що він дав тобі сил на радість твоїм дітям. З лиса [Філірети] бачу, що у Вас все слава Богу добре” [13], наступна її поштівка була надіслана 27 грудня 1913 р. в село Сьомаки (поштова станція Браїлів в Подільській губернії) Михайлу Антоновичу Новицькому: “Любих тата і Михайла вітаю з святами та Новим роком і бажаю всіх благ. Тітка також приєднується з привітаннями і шле привіт. Доїхала з горем пополам та почуваю себе все таки дуже добре” [13]. Таким чином, на основі спільного прізвища та прив’язаності вищезазначених людей до Південно-Західної залізниці, можемо припустити, що Антон Антонович та Ольга Іванівна Новицькі – подружжя пара, у яких було двоє дітей: син – Михайло та донька – авторка текстових повідомлень.

У роки Першої світової війни через заборону надсилати листи в конвертах, поштові картки стали головним засобом спілкування. “Як шкода, що ти не можеш отримати мого листа, я написав там 1 в. стор.”, – писав кам’янецьчанин товаришу унтер-офіцеру 36-го піхотного Орловського полку (В.Назарову) [6]. На поштівках з’явилися поштові маркування військового часу: “Польова пошта. Жмеринка” [7], “Із діючої армії” [12] та адреси: ізоляційно-пропускний пункт (станція Могилів), 442 пересувний госпіталь [12], 9 дезінфекційний загін 9 Діючої армії [14].

Необхідно зазначити, що будівництво залізниці до Кам’янець-Подільського значно посприяло розвитку промисловості, торгівлі, транспорту, збільшенню

відвідувачів губернського міста. Якщо у листівці 1909 р. зазначалося, що до найближчої залізничної станції з міста необхідно було їхати дві з половиною години [11], то із введенням в експлуатацію залізниці від Кам'янця-Подільського через Проскурів до Шепетівки усічні 1915 р. [9, с. 238] ситуація докорінно змінилася. На документальних листівках з'явився штамп “Каменець-Под. вокз.” й стало популярним відправлення подорожуючими видових листівок із кожної залізничної чи поштової станції зі зверненням: “Мій привіт зі шляху через мальовниче місто Поділля в південну Галицію на позицію, де я призначений виконавцем робіт з укріплення” (24.06.1915) [5] (Див. мал. 2), або ж “Здравствуй Надя. Пишу тобі з чудового гарного міста. Взагалі наші міста мальовничі. Бачив австрійські Тернопіль, Чортків та ін., а все таки у нас краще. Там населення якесь бабите ...” (10.10.1915) [5].

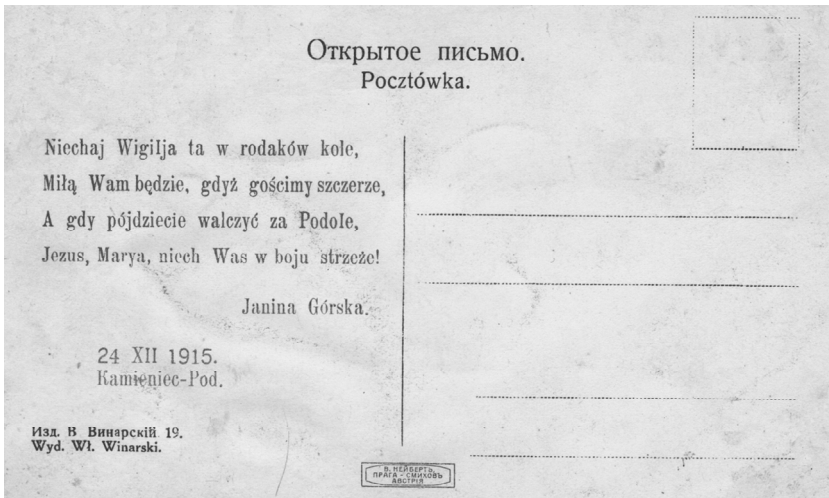


Мал. 2.

Текстові повідомлення на поштівках висвітлюють різні сторони життєдіяльності міста Кам'янця-Подільського військового часу. Так, із їх текстів дізнаємося, що в листопаді 1915 р., коли в місті настало “затишшя”, стали повертати евакуйованих дітей [7]. З повідомлення студента Михайла від вересня 1915 р. стає зрозумілим, що згадуване “затишшя” настало після паніки, яка вже стихла: “...Я мав їхати до Києва, але інститут мені заборонив. В нас тут теж була паніка але вже все втихло. На даний момент думаю про те, щоб повернутись до співу, якщо захтять мене прийняти. Я вже здоровий і сам собі міняю пов’язки. Ще 2-3 місяці буде гоїтись, воно мені надокучило але перестало боліти...” (переклад з польської мови – І. П.) [14].

Про важкі умови життя містян у роки Першої світової війни переконливо свідчить повідомлення: “Дуже засмучена, оскільки не знаю, що з нами буде. Сьогодні тобто 24-го числа від’їдаємо до Одеси ... одразу тобі напишу, хоча можливо ти вже не будеш у Кам’янці, навіть боюся про це думати” (24.08.1915) [7]. Доповнював картину інший лист: “Ми вийняли помешкання недалеко залізничного вокзалу – дві маленькі кімнати з самоваром чаю у вечері та з поганим опаленням, за 18 рублів... Життя тут суворе, через велику кількість війська й болото гірше ніж у вас, липне до взуття і один черевик важить принаймні як десять” (переклад з польської – І. П.) [14]. Вражає також зворушливий лист солдата Івана Бурцева до сина Дмитра, надісланий у Новгород: “Дорогий і милий Мітя! Як ти поживаєш, що робиш? Як просувається твоє навчання письму, чи добре пишеш палички. Вчись скоріше писати та надішли мені листа. Цілую тебе і поцілуй маму, дідуся і бабусю Наташу, а також бабусю Лізу і тітку Лідію. Твій тато Ваня” (23.10.1915) [4].

У приватних колекціях було виявлено три листівки з зображенням видів Кам’янця-Подільського, що містили привітання: “Нехай Різдво у колі земляків, Милим Вам буде, бо ми зустрічаємо щиро, і коли розпочнеться боротьба за Поділля, Ісус, Марія, нехай Вас в бою охороняють!” (переклад з польської – І. П.), які були підписані автором “Janina Górska”, датовані “24.12.1915” і було зазначено місто “Kamieniec-Pod” [5;14] (Див. мал. 3). Ймовірно, так солдат-земляків підтримувала польська поетеса з Кам’янця-Подільського Яніна Гурська, яка в своїх творах, що увійшли до збірок “Поезії” (“Poezye”, 1903) та “Поезії і драми” (“Poezye i dramata”, 1907) [18;19], неодноразово описувала принади природи Кам’янця і його передмість.



Мал. 3.

Із текстового повідомлення наступної поштівки дізнаємось, що до 9 квітня 1916 р. з Кам'янка-Подільського углиб Російської імперії були вивезені великі церковні дзвони, а на “соборній вулиці, Собор прибраний прапорами і ... автомобільним прожектором”, що було пов'язано з підготовкою до приїзду у місто в березні імператора Миколи II. Крім того, дана листівка відображала особливості святкування Великодня студентами у воєнні роки: “Ось вже настає Великдень і стало чути дзвін у малюсінки дзвіночки, ми всі готові зустріти свято, поставили в своїй кімнаті великий стіл, оскільки нас 10 чоловік, на столі 30 шт. яєць, 2 пляшки пива-квасу, куличі та 1 великий окіст, чуємо себе жваво, нарядившись у кого що є ... спати не ляжу, думаю піти до церкви, але там дуже багато народу, набито” [14].

Наприкінці серпня 1917 р. військові почали залишати місто, про що переконливо свідчило повідомлення одного із солдат: “Моя прекрасна Аллочка завтра о 8 годині сідаємо нарешті на потяг і від'їдаємо...”, на честь цього Військовим комітетом ймовірно в Пушкінському народному домі був організований концерт: “Учора був на виставі, концерті та балі влаштованих Військовим комітетом. Ставили Чеховського Ведмеда (дуже погано) та концертне відділення солістів солдат. Один з них віолончеліст – справжній артист. Гра його божественна. На балу мені було сумно – не танцюю і нікого знайомих. Проте весь час сміялись над Тромзіним який дримав. Ми йому в кінці кінців сказали, що виведемо на середину залу якщо він засне”. Крім того дізнаємось, що тривале перебування військ у місті негативно вплинуло на розвиток місцевої торгівлі: “Аллочка сьогодні я робив для тебе покупки і купив тільки одну пару чорних панчіх. Черевики препогані, навіть не знаю із якої шкіри, хочуть за них 50 рублів. Не купив, бо і № твого не знаю. Більше купляти нічого, все розкуплено або таке погане, що бридко” [14]. Даний лист був написаний 22 серпня 1917 р. і під номером 40 був направлений з міста Кам'янка-Подільського до Парголово Петроградської губернії.

Листівки початку 1900-х рр. використовували солдати навіть в роки Другої світової війни, але не як засіб поштової кореспонденції, а як сувенір з міста, у визволенні якого брали участь: “2-а Вітчиз. війна, березень 1944 р. (третя декада) до прийдешнього визволення” (26.05.1944) [5].

Поступово видова листівка переросла своє первинне призначення, як засіб поштового повідомлення, і стала частиною інтер'єру домівок городян, демонструючи їх естетичні смаки. Часто в гості приходили не з квітами, а з листівкою, що при ціні на хліб (півкопійки) була недешевим подарунком [8, с. 7]. Відомі люди прикрашали поштівками салони, виставляли їх на коминкових полицях і з малозрозумілим для наших сучасників захопленням обговорювали найрідкісніші перлини філокартичних колекцій. Бути власником альбому з видомими листівками вважалося ознакою гарного смаку. Авторка статті в журналі “Открытка” зазначила “Кожна дівчина чи світська дама обов'язково має альбом з листівками, і не один, який служить прикрасою вітальні нарівні з іншими альбомами” [1, с. 3]. Сучасниця тих подій Н. Якушева згадувала, що одним

з її улюблених занять у дитинстві було розглядати батькову колекцію листівок із видами “половання, глухарного току, вовків, собак, ангелів, ялинки, гаманця з золотими монетами та різноманітними емблемами щастя”, мамина ж колекція “витончених квіткових акварелей, чорно-білих листівок “салону” і художників-передвижників” здавалась їм нецікавою. Видові листівки “через дитячу дурість” вони вважали нудними. Дослідниця зазначає, що традиція обмінюватися листівками зникла у 1918 р., коли їх стали вважати “архаїчною нісенітністю” і перестали випускати [17, с. 34-35].

Прикладом культурного значення документальної листівки у побуті містян Кам’яця-Подільського, став фейлетон* Р.Камінського “13. Художніх листівок”, надрукований в журналі “Открытка” за 1907 р. [3, с. 34-37]. Його головними героями були мешканець Кам’яця-Подільського Олександр Горнов та Олена Давадова з Одеси. Вони у текстових повідомленнях на поштівках домовляються про обмін “цілої колекції видів нашої губернії (Подільської – І. П.)” на “лістівки зі своїм портретом (О. Давадової)”. Таким чином, дізнаємось, що на початку 1900-х рр. городяни, які мали кошти і бажання, могли замовити поштівки з видами місцевості чи власним портретом.

Про те, що використання документальних листівок було модною тенденцією свого часу, свідчить наступне повідомлення: “Привіт з благодатного півдня ... P.S. Писати не наважуюсь. На всі мої листи ні від кого з петербуржців немає відповіді. Напевно, зараз не в моді відповідати на листи добрих знайомих. Інших пояснень не знаходжу. Чи так?” [5]. Дана поштівка була надіслана з Кам’яця-Подільського до Санкт-Петербурга та через невідомі причини адресату поштівку не доставили, тому питання про моду на відкриті листи для відправника залишилося відкритим.

Отже, на межі XIX–XX ст. видові листівки відігравали важливу роль у житті мешканців міських поселень. Зростання популярності документальних (ілюстрованих) листівок було пов’язано з поширенням грамотності, зростанням освітнього рівня населення, розвитком залізниці. Відкриті листи трансформувалися у нову якість і розкрилися як своєрідний феномен міської субкультури. Крім прямого призначення, як засобу поштового зв’язку, поштівка виконувала й інші функції – освітню, виховну, естетичну, інформаційну, комунікативну, емотивну, гедоністичну, завдяки чому зростала її популярність серед міського населення Правобережжя.

Список використаних джерел і літератури

1. Васильев, А. Н. Культурное значение открытого письма / А. Н. Васильев // Открытка. – 1907. – № 1. – С. 3-4.

* Фейлетон (фр. feuilleton – аркуш) – це короткий публіцистичний твір, зазвичай на суспільну, побутову або культурну тематику, що послуговується літературними засобами експресії. Тексти фейлетонів іронічні, смішні, часом навіть глузливі на серйозні теми – розповідають про ситуації, події, людські риси, суспільство і громадськість (грумади).

2. Земцов, Б. “Уходит жанр эпистолярный...” Но почтовые открытки по-прежнему помогают осмысливать происходящие, и напоминают об утраченном / Б. Земцов // Независимая газета. – 1999. – № 14 (9 октября). – С. 4.
3. Колекція листівок відділу зображальних мистецтв Російської національної бібліотеки (м.Санкт-Петербург).
4. Колекція листівок Історико-культурологічного Подільського Братства (м.Кам’янець-Подільський).
5. Колекція листівок Кам’янець-Подільського державного історичного музею-заповідника (м.Кам’янець-Подільський).
6. Колекція листівок Національного історико-архітектурного заповідника “Кам’янець” (м.Кам’янець-Подільський).
7. Конякина, Т. Ю. Коллекция художественных открыток / Т. Ю. Конякина, М. В. Агафонов // Из истории музейных коллекций. – Вып. 1. – Самара, 2003. – С. 7.
8. Кульчицький, С. В. Залізничне будівництво в Україні XIX – початку XX ст. // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2005. – С. 235-239.
9. Открытые письма с видами // Почтово-телеграфный журнал. Отдел неофициальный. – 1902. – январь. – С. 1000.
10. Приватна колекція листівок І.Паур (м.Кам’янець-Подільський).
11. Приватна колекція листівок М.Сімашкевича (м.Кам’янець-Подільський).
12. Приватна колекція листівок С.Копилова (м.Кам’янець-Подільський).
13. Приватна колекція листівок Я.Васильковського (м.Варшава).
14. Сорокалетие открытого письма (почтовой карточки) // Почтово-телеграфный журнал. Отдел неофициальный. – 1910. – январь. – С. 59.
15. Тагрин, М. С. Мир в открытке / М. С. Тагрин. – М.: Изобразит. искусство, 1978. – 128 с.
16. Якушева, Н. И. Жили-были москвичи / Н. И. Якушева. – М.: Московская сельскохозяйственная академия им. К.А.Тимирязева, 2004. – 423 с.
17. Górnska, J. Poezye. Serya 2 / J. Górnska. – Warszawa: Teodor Paprocki i S-ka, 1903. – 136 s.
18. Górnska, J. Poezye i dramata. Serya 3 / J. Górnska. – Warszawa: Wyd-wo księgarni nakładowej Jana Kotschedoffa, 1907. – 250 s.

Iryna Paur

Postcard early XX century as part of the urban subculture (for example postcards with views of Kamenetz-Podolsk)

Documentary analyzes postcards of Kamenetz-Podolsk, periodicals, memoirs works of the late XIX – early XX century. Followed that photography (documentary) cards because of its storyline gradually become important historical sources. Ukraine has remained fairly powerful layer of documentary cards, which means Photographic recorded and preserved for future generations not only local landscapes and historical view of architecture, urban landscapes, but also typical type townspeople, episodes of everyday life, important events in the life of the city as socially and culture phenomenon. Postcard becomes an important element of urban subculture starting from the 1890s.

It was found that postcards were an important channel of communication between people, served as a secondary reference is not to identify the aesthetic tastes of the urban population of Right-Bank Ukraine, ways of forming special subculture of the city. Mail messages documentary cards are a reliable source that reflects the features podolyan life, their religious and economic preferences.

Keywords: *postcard, photograph, Kamenetz-Podolsk, subculture, landmark, tourist, podolyane, written notice.*

И.В.Паур

Почтовая открытка начала XX ст. как элемент городской субкультуры (на примере открыток с видами Каменца-Подольского)

Анализируются документальные открытки с видами Каменец-Подольска, периодическая печать, мемуарные произведения конца XIX – начала XX в. Прослежено, что фотографические (документальные) открытки через свою сюжетную линию постепенно приобрели значение исторических источников. В Украине сохранился достаточно мощный пласт документальных открыток которые зафиксировали и сохранили для будущих поколений не только местные виды и исторический облик архитектурных сооружений, урбанистических ландшафтов, но и характерный типаж горожан, эпизоды их повседневности, важные события жизни города как социокультурного феномена. Начиная с 1890-х гг. почтовая открытка становится важным элементом городской субкультуры.

Выяснено, что открытки были важным каналом человеческих коммуникаций, служили далеко не второстепенным ориентиром в выявлении эстетических вкусов городского населения Правобережной Украины, путей формирования особой субкультуры города. Почтовые сообщения документальных открыток стали надежным источником который отражает особенности быта подолян, их религиозные и хозяйственные предпочтения.

Ключевые слова: *почтовая открытка, фотография, г.Каменец-Подольский, субкультура, достопримечательность, турист, подоляне, быт, письменное сообщение.*

Одержано 18 червня 2015 року